

підприємства. Адже, формуючи конкурентні переваги підприємства, ми забезпечуємо його життєздатністю, а споживача кращою пропозицією.

1. Котлер Ф. *Маркетинг. Менеджмент.* – СПб., 1999. 2. Куденко Н. В. *Стратегічний маркетинг.* – К., 1998. 3. *Вложи миллион в дистрибуцию // Бизнес.* – 2002. – № 22. 4. Ламбен Ж.-Ж. *Стратегический маркетинг.* – СПб., 1996.

УДК 338.27:338.439.63

В.Л. Загоруйко

Луцький державний технічний університет

ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ ПРОГНОЗУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

© Загоруйко В.Л., 2003

Піднімається питання здійснення ефективного процесу прогнозування. Дається коротка характеристика методів прогнозування. Велика увага приділяється аналізу чинників, які впливають на розвиток регіону, і механізму їх впливу. А також, як прогноз розвитку цих чинників, пов'язаний з процесом розробки прогнозу регіону.

The article " the Reasons of mining of the forecast of development of locale "raises problems of implementation of effective process of forecasting. The brief characteristic of methods of forecasting gives. The large attention is given to the analysis of the factors, which one influence development of locale and gear of this influencing. And also as the forecast of development of these factors is fastened to engineering process of the forecast of locale.

Прогнозування соціально-економічного розвитку активно почало розвиватись після кризи 30-х років ХХ ст., коли разом з ідеєю про необхідність державного регулювання, постала проблема передбачення можливих проблем і усунення їх ще до того, як вони проявлять себе в майбутньому. Тому з цього часу прогнозування виділяється у відносно відокремлену науку із потужним математичним апаратом.

У прогнозуванні велика увага починає приділятися соціально-економічному розвитку. Якщо раніше досліджувались переважно демографічні показники, то сьогодні досліджують цілий комплекс показників. Це, своєю чергою, вимагає від прогнозування розробки нових підходів, які одночасно могли б передбачати розвиток показників в комплексі.

Розвиток суспільства також великою мірою сприяв розвитку прогнозування, оскільки уже не достатньо було дослідити, від чого залежить розвиток того чи іншого явища, потрібно було дослідити, від якої сукупності чинників залежить розвиток, як ці чинники впливатимуть на процес в майбутньому. Це проявилось у розробці багатофакторних моделей, які враховували певну сукупність чинників, а також вимірювали ступінь впливу конкретного чинника на розвиток явища в цілому.

Сьогодні розвиток проходить настільки бурхливими темпами, що прогнозування, виходячи із тенденцій, що склались в минулому, не встигає за своїм об'єктом, який перебуває у постійному розвитку. До того ж розвиток супроводжується становленням нових зв'язків, законів розвитку і тенденцій. Підтвердженням того, що проблеми виникають, є та

різноманітність методів, які розроблені для забезпечення процесу прогнозування. Поява нових чинників, зв'язків вимагає розробки все нових методів прогнозування.

Традиційні підходи до прогнозування не можуть вловити і ефективно врахувати чинники, які проявлять себе в майбутньому. Так, методи, які ґрунтуються на екстраполяції, є ефективними тільки при прогнозуванні тих процесів, які мають великий ступінь інертності. Застосування цього типу методів опирається на дані минулих років і враховує тенденції, що тоді і склалися. Відомо, що будь-яка тенденція визначається певним переліком закономірностей і зв'язків досліджуваного об'єкта з іншими елементами системи. В наш час ламаються старі і виникають нові зв'язки, виявляються нові закони і закономірності, які хоча і не радикально змінюють тенденцію, але вносять певну корективу в закон розвитку об'єкта. Тому екстраполяція уже не може охопити усіх чинників, які визначають напрямок прогнозованого явища. Вона доцільна і ефективна при прогнозуванні простих процесів, які мають обмежене коло зв'язків, стабільний і добре досліджений характер розвитку.

Інший підхід на основі експертних оцінок намагається дослідити і в подальшому при прогнозуванні врахувати ті чинники, зв'язки, які діятимуть і визначатимуть розвиток прогнозованого явища в майбутньому. Різні експерти при описанні розвитку одного і того самого процесу склали б відносно різні прогнози. Тому, перш ніж розпочинати процес прогнозування, потрібно оцінити ймовірний характер розвитку чинників, які будуть визначати розвиток нашого об'єкта в майбутньому. Традиційні підходи до прогнозування розвитку регіону передбачають розробку часткових прогнозів за напрямками:

- Прогноз природних ресурсів.
- Науково-технічний прогноз.
- Демографічний прогноз.
- Прогноз соціального розвитку.

Цей підхід до прогнозування розвитку регіонів був характерний для соціалістичної економіки, економіки, в якій значна частина характеристик була або вважалася величиною стабільною або наперед відомою, оскільки визначалася різними планами.

Сучасний стан економіки сприяв різкому урізноманітненню умов, в яких проходить розвиток: починаючи від потреб споживачів і закінчуючи соціальною політикою держави. Тому на сьогодні вже ставляться якісно нові вимоги до цих прогнозів.

При розробці науково-технічного прогнозу особливу увагу необхідно приділяти формуванню конкурентоспроможного виробництва. Постало завдання формування конструктивного господарського механізму, який зміг би забезпечити ефективне розв'язання таких завдань: перерозподіл ресурсів із старих і неперспективних виробництв у виробничо-технологічні системи сучасного технологічного стану; концентрація ресурсів в місцях найбільшого росту; модернізація економіки, підвищення її ефективності і конкурентоспроможності на основі сприяння впровадженню нових технологій; відновлення високого рейтингу науки та освіти.

Окрема проблема – це економічна оцінка природних ресурсів. Особливо нагально вона постала після розпаду СРСР, коли ресурсо- і енергомістка економіка України втратила основні джерела надходження дешевих природних ресурсів. Ринкові інструменти виявляються недієздатними, якщо не встановлено реальної вартості корисних копалин, землі, води тощо. В цій сфері потрібно передбачити вирішення багатьох різних питань: від наукових (розробка нових кадастрів і удосконалення тих, що є) до юридичних (законодавча заборона використання ресурсів, які належать усьому народу, в особистих корисливих цілях).

Останнім часом гостро постала необхідність прогнозування і управління на цій основі екологічним станом. Не варто ще раз розкривати механізм впливу екологічного стану на всі сфери діяльності людини, починаючи від особистих потреб і закінчуючи інвестиційною привабливістю регіонів. Вдало розроблений прогноз екологічного становища уже зараз може допомогти вирішити або навіть і не допустити майбутніх проблем. З огляду на це уже зараз багато дослідників виокремлює прогноз екологічного становища із прогнозу природних ресурсів.

Проте розробка цих чотирьох прогнозів уже не дає змоги повною мірою уявити майбутній стан прогнозованого об'єкта. Постала необхідність враховувати економічні, політико-правові і соціально-культурні чинники, а також намітити основні тенденції їх розвитку.

Економічні чинники діють на ринку з приводу становлення економічних відносин між різними учасниками ринку. Так, купівельна спроможність залежить від оплати праці, умов одержання кредитів, заощаджень населення. Якщо темп приросту грошових доходів випереджає темп приросту продуктивності праці, то незабезпечений товарами грошовий попит тисне на ринок, загострюючи дефіцит і сприяючи зростанню цін.

До економічних чинників відносять диференціацію доходів у сім'ях, тобто при аналізі економічного стану на ринку необхідно враховувати, що в сім'ях з різним рівнем доходів і різний попит. Потрібно вживати заходи для ліквідації монополізму, розвитку конкуренції і на їх основі збільшення виробництва якісних, необхідних споживачам товарів. Найкраще, щоб ці заходи носили запобіжний характер, оскільки запобігання монополізму потребує дещо менших витрат і є більш оперативним, ніж боротьба з монополістом і створення сприятливих умов для конкуренції. Тому, прогнозуючи майбутній стан, необхідно не тільки планувати заходи на майбутнє, а й уже сьогодні вживати заходи для створення сприятливого стану в майбутньому.

Соціальна сфера впливає на розвиток ринку, зумовлює його нову ситуацію. Наприклад, поліпшення якості житла збільшує попит на меблі та інші товари тривалого користування, а збільшення житлового будівництва веде до росту попиту на будматеріали. Тому якісно розроблений і обґрунтований прогноз соціально-культурних чинників, дає змогу чіткіше уявити майбутні потреби суспільства, що є дуже важливо з огляду на забезпечення населення відповідними благами для задоволення потреб. Основне завдання прогнозу полягає не тільки в тому, щоб орієнтовно визначити ту кількість товару, яка необхідна для задоволення потреб. А на етапі розвитку суспільства, коли відбувається постійний швидкий розвиток суспільних потреб визначити, які нові потреби з'являться на ринку, а в яких зникне необхідність. Відповідно на цій основі можна буде говорити про розвиток одних і скорочення інших галузей суспільного виробництва.

Не слід ототожнювати прогноз соціального розвитку регіону із прогнозом соціально-культурних чинників. Прогноз соціального розвитку регіону передусім визначає шляхи розвитку суспільних процесів (освіта, зайнятість), прогноз соціально-культурних чинників ставить за мету пошук і передбачення майбутніх явищ, які визначатимуть потреби суспільства.

Культура – це рівень розвитку суспільства, виражений у формах організації життя і діяльності людей, а також створена ними система духовних цінностей. І якщо, з одного боку, система духовних цінностей є досить стабільним чинником і майже не змінюється, а якщо й змінюється, то тільки під впливом надзвичайних подій, які змінюють закони розвитку суспільства, то з іншого, – форма організації життя і діяльності людей може змінюватись і тим самим впливати на інші елементи системи регіону.

Політико-правові відносини – це зв'язки, які виникають з приводу основних законів та законодавчих актів, що стосуються інтересів господарських суб'єктів, споживачів і суспільства в цілому. Загальна політична ситуація істотно впливає на прийняття управлінських рішень. Держава через створення певного політико-правового середовища залишає за собою право регулювати різні процеси. За часів СРСР була розроблена ідеологія розвитку держави, суспільства, підприємств. Всі ці напрямки узгоджувались один з одним через підпорядкування будь-яких цілей загальній ідеології розвитку. Сьогодні держава намагається, але не може забезпечити оптимальний розвиток суспільства і господарюючих суб'єктів. Наслідками цього є: безробіття, дефіцит одних товарів, надлишок інших, засилля імпорتنих товарів, низька їх якість. Хоча держава наявними інструментами може регулювати ці процеси за рахунок створення центрів зайнятості, митних бар'єрів, податкових пільг. Проте апарат державної машини є досить інертним і здійснює вплив тільки тоді, коли проблема уже виникла і заважає нормальному функціонуванню.

Держава через створення відповідного політико-правового середовища регулює відносини між різними учасниками ринку. Насамперед це:

- захист державних інтересів і створення умов для розвитку підприємництва;
- захист населення;
- захист виробників товарів.

Передбачення можливих чи необхідних політичних рішень і їх лобювання дасть можливість в майбутньому отримати для регіону певні переваги і збалансувати розвиток відповідно до своїх можливостей і цілей.

У той самий час питання передбачення можливих змін у політико-правовому середовищі носить спірний характер. Постійні зміни нашого законодавства призвели до того, що інвестори не поспішають вкладати гроші в нашу економіку. Тому оптимальним шляхом є виявлення майбутніх проблем і їх вирішення уже сьогодні формуванням відповідної політико-правової бази.

Процес прогнозування повинен передбачити можливі проблеми, які виникнуть у майбутньому і відповідно на цій основі оцінити можливі механізми, які застосує державний апарат для їх розв'язання. Передбачити можливі проблеми можна, звівши в одну систему: прогноз природних ресурсів, науково-технічний прогноз, демографічний прогноз, прогноз соціального розвитку, прогноз економічних і соціально-культурних чинників. Об'єднавши демографічний прогноз із прогнозом економічних чинників, можна оцінити, якою є сумарна купівельна спроможність цього регіону і, відповідно, яка його привабливість для інвесторів. Поєднавши прогноз НТП і прогноз ресурсів, можна визначити майбутню потребу або наявність чи видобуток природних ресурсів у регіоні. Цей аспект проблеми є досить актуальним з огляду на обмеженість ресурсів, їх концентрацію на певних територіях, велику вартість. Якщо буде встановлено, що потреби перевищують наявність, то для ефективного розвитку регіону потрібно буде співпрацювати з іншими регіонами або світовим ринком, а для цього уже потрібно лобювати інтереси регіону шляхом зняття митних бар'єрів. Перевищення наявних ресурсів над необхідними вказує на можливість продажу ресурсів за межі регіону. Яскравим прикладом ефективного управління оптимальним використанням природних ресурсів є Японія. Поряд із впровадженням прогресивних ресурсозберігаючих технологій, Японія посідає третє місце по виплавці металу, це при тому, що вона майже не має необхідних ресурсів для розвитку металургії. Тому пошук і створення перспективних галузей виробництва, а також створення умов для їх

розвитку дасть змогу в майбутньому мати певні конкурентні переваги. Встановлення митних бар'єрів на вивезення соняшникового насіння призвело до того, що в Україні з'явилися торгові марки (Олейна, Чумак), які почали виробляти якісний продукт, конкурентний на світовому ринку.

Сьогодні розвиток будь-яких явищ, в тому числі і регіонів, відбувається внаслідок взаємодії з великою кількістю чинників. Регіони прямо взаємодіють із світовим ринком, в той час, як світові економіки тиснуть на ринок. Тому для ефективного прогнозу розвитку регіону потрібно врахувати тенденції, що склалися на світових ринках, зв'язки як всередині регіону, так і ззовні з іншими регіонами.

У сучасних умовах України різко зросла роль комплексного і активного соціально-економічного прогнозування. Це пов'язано не тільки з умовами невизначеності ринкової економіки. Без якісних соціально-економічних прогнозів, якщо і можливе, але дуже утруднене прийняття стратегічних рішень, які вносять якісні зміни в процеси розвитку, а для України сьогодні настав саме такий ключовий момент.

Структура прогнозів повинна бути узгоджена з окремими напрямками життєдіяльності суспільства, а саме:

- підвищення життєвого рівня населення;
- охорона здоров'я і збереження екосистеми;
- вирішення проблем розвитку суспільного виробництва і удосконалення його структури;
- розвиток освіти, науки, техніки та культури;
- розвиток народногосподарської інфраструктури;
- зміцнення позицій в масштабах національної та світової економік.

В рамках вказаних напрямків повинна бути відібрана обмежена кількість цільових програм і відповідна множина підпрограм, для чого існують спеціальні способи, в тому числі відома селекція альтернатив, яка тестується переважно за такими аспектами: ймовірність реалізації, ймовірний термін реалізації, необхідні ресурси та можливі результати в економічній і соціальній сферах.